

Igen, *A harangok is némák maradtak...* És az olvasó is néma, mert áthatja az emberfeletti küzdelemnek nagyszerűsége, és mert csodálattal, kegyelettel emlékezik.

Mielőtt ráhajtanánk a megrázó emberi történetekre a könyv fedőlapját, nemcsak az ilyen számontartás kérdése, nemcsak az írói alkotómunka erőfeszítése, nemcsak a népi forradalom évfordulója, és nemcsak a Forum Könyvkiadó dolgozóinak munkája foglalkoztat bennünket, hanem mindennek kapcsán az a kérdés is, hogy miért késnek írónknál, történészeknél, kiadóknál az ilyen könyvek. Ez már társadalmi ügy. Úgy látszik, ez a széles keblű szocialista társadalom nem fordít kellő gondot vidékünk történelmére, noha az itt élő dolgozók joggal tartanak igényt megismerésére. A topolyaiak példája követendő.

Brindza Károly könyve nem lehet teljes. Alkalmi kiadás, és az író még dolgozik szülővárosának átfogó történetén. Amit az olvasó most kapott kézbe, az idő jogos sürgetésének eredménye. A szerző fejezeteket írt Topolya és vidéke munkásmozgalmának történetéből.

URBÁN JÁNOS

EGY MAGATARTÁS ISKOLAPÉLDÁJA

GEORGE SBÁRCEA: *Befejezetlen emlékirat.*

Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1971.

Ahol több nemzetiség él együtt, a kisebbségek rá vannak kényszerítve, hogy elsajátítsák a befogadó ország nyelvét. S ezáltal az anyanyelvi kultúra mellé egy olyan »idegen« kultúra értőivé, értékeinek propagálójává válnak, amely nemcsak kötelező tájékozódásszerűen marad meg bennük, hanem — ha éppen írókról-művészekről van szó — egyben művészetüknek színesítője, előrevivője is lehet. Nincsen semmi különös abban, ha a romániai magyarok és szászok ismerik a román nyelvet, s nem különösebben érdekes az sem, ha a Csehszlovákiában vagy Jugoszláviában élő magyar kisebbség beszél szlovákul, illetve szerbül, horvátul stb. Nemcsak a lakóhelyként illetékes ország kultúrájába, életébe való bepillantásért, hanem azért, mert a kétnyelvűség egyenesen létállapota.

Sajnos fordítva ez már nehezen mondható el. A többségben élő nép — ideértve a szellemi munkával foglalkozók (írók, tudósok, művészek, tanárok) tekintélyes részét is — szinte alig ismeri a mellette levő kisebbségek nyelvét, s az olyan ember pedig, aki anyanyelvi szinten ír és beszél a szomszéd nyelvén, szinte fehér holló.

George Sbârcea még ahhoz a, ma már hatvan körül járó nemzedékhez tartozik, amelynek tagjai önmaguk felé egyenesen kitüntetőnek vették, ha a kisebbséggel szót érthettek. Nem valamiféle különleges hóbortból, hanem önbecsülésük jeleként tájékozódtak a velük egy égbolt alatt élő népek kultúrájában.

A zenekonzervatóriumot, jogot és filozófiát végzett tudós — Karinty szavaival: »az irodalom közkatónája« — aligha azért tanult meg magyarul, mert a középszer szürkeségéből akart kiugrani. Fialat korában már világhírű slágerek szerzője, a csak fogadásból-heccből megnyert pályázat Párizstól—New Yorkig ismertté tette a nevét. Claude Romano — e név mögé bújt a zeneszerző Sbârcea — azonban többre vágyott. Hamarosan sokoldalúságról lesz közismert: újságot ír, zenét szerez, James Joyce-t és Pirandellót tolmácsolja az elsők között románul, Rossiniról, Pucciniról ír könyvet, Ady novelláit adja a román olvasó kezébe. A magyar nyelvvel gyermekkorában ismerkedett meg. S a gyermekkori kedvtelésből a későbbiekben

akarva-akaratlanul is fontos poszt lesz: népszolgálat. Ez a hídszerep azt a barátságot példázza, amely képes más kultúrák kincseit is felragyogtatni, hogy a magáét jobban becsülhesse.

Sbárcea aligha fejezhetette volna ki jobban tiszteletét a magyar kultúra halhatatlanjai — Ady Endre, Bartók Béla, Móricz Zsigmond, Babits Mihály, Karinthy Frigyes, Kosztolányi Dezső, Móra Ferenc — iránt, mint hogy a velük való találkozásait magyar nyelvű emlékiratban örökítette meg. A személyes élmény hevíti minden sorát; azokra a kellemesen eltöltött napokra és órákra emlékezik, amelyeknek hatására, ő az idegenajkú, egy más nyelvű irodalom és kultúra szolgálatába szegődött. A Móra Ferenc-től kapott biztató szavak — »Lelkünkhez könnyű hozzáférni: nincs tuskás sövényvel körülvéve« — éppúgy ösztönzően hatottak rá, mint a vonzalmát legelsőként meghatározó Ady-élmény. (*Egy költő van nálunk.*)

Ez a két egymástól elütő, de az alapélményt tekintve mégiscsak összetartozó írás adja a könyv gerincét, jelöli ki azokat a pontokat, ahonnan a naívan tiszta visszaemlékező hang egy magatartásformát rajzol. Amelynek líraiságán átíti a magyar kultúrában tudatosan elmélyülő — a hivatalos politikával nemegyszer szembenálló — tudós kikezdehetetlen etikája: emberisége. A gyermekkori Ady-képet a képzelődésektől megszépült egyszerűvölt élmény röpteti csillagmagasba, hogy az idők folyamán megismert művek által tudatosuljon: áttörés készül itt. Amelynek jellemformáló erejét nemcsak Sbárcea érzi, hanem azok a kortársai is, akik tudják, hogy az alföldi és moldvai paraszt nyomorúsága egy töről fakad. Így kerül egymás mellé a meleg hangú líra és egy keményebb, ítélkező hang. Így az »angyalok cite-ráján« játszó törékeny Dsida Jenő és a robusztusságában is megnyerő »Duna-táji Balzac«, Móricz Zsigmond.

Az emlékezetben fel-felbukkanó találkozásokat a közös gondban fogant írói látásmód rendezzi. A szimpátián — »Szeretem ezt az idegen világot, amely kissé mégis mintha a miénk is volna« — túl ez az átváltozásra képes hajtóerő, amely a másik sorsában látva a sajátját is fojtogató kisszerűséget, úgy lázad, hogy a látványos robbanás helyett hassú égésű belső tüzeit növeszti.

Sbárcea túlzottan halk prózája nem görget nagy követ, a sebes sodrású hegyi pataknak inkább azt a részét követi, amikor a lázas rohanást megszabályozták-enyhítették már a kanyarok, amikor a kikövetkeztethető igazságokat a zavarosan örvénylő felszín helyett inkább a tiszta víztükör sejteti. A magyar írókról és művészekről rajzolt portréiban egy kicsit saját magát is rajzolja; életét és álmovilágát. Mert a megtörténtek hitelességét bizonyítják a találkozásokkor készült gyorsírásos jegyzetek és az emlékkönyvbe írt irodalomtörténeti érdekességek bejegyzések — amelyek közül nem egy éppen most lát először nyomdafestéket —, a meg nem történt vagy a kihagyásos emlékezet miatt jelen levőt pedig a széppróza eszközével megjelenített művészi valóság.

Móricz Zsigmond a *Légy jó mindhalálig* című regényének fordításával kapcsolatban arra figyelmezteti a két nép közeledését regényátültetésekkel szorgalmazó író, hogy nem lesz könnyű a feladata, hiszen »a nyelv nemcsak irodalmi játék, hanem egy egész nép feltörő lelke«. Sbárcea érzékenységét mi sem bizonyítja jobban, mint hogy ezt a »feltörő lelket« töle telhetően megkísérlí a magyar nyelv szépségeinek felvillanásával visszaadni. (A nehezen barátkozó fiatal Salamon Ernőről nyelvi telitalálatként ül megállapítása: nemigen nyitogatta szíve fiókjait.) Ha a magyar kultúrához Ermindszent szülötte vezette, akkor az anyanyelvi szintű magyarságának felfedezője Babits. A Nyugat-szerkesztő emlékének tiszteleg a *Befejezetlen emlékirat* című, több emlékmozsaikat magába vegyítő esszé, amely tulajdonképpen vallomás a gyermekkorról és arról a döntően befolyásoló környezetről, ahol a több, mint öt évtizede a mindendre fogékony fiúcskát megérintette a magyar nyelv dallamvilága. Ahonnan elindult a szinte csak az ösztöneire hallgató fiatalember, hogy meg se álljon Babitsig, és nyelvtudásának bizonyítékaként őt szólítsa meg magyarul. S mikor bátorságának és szép magyarságának elismeréseképpen a nagy szerkesztő kitüntető érdeklődését is magáénak tudja, hirtelen föltolul emlékeiben a magyar nyelvben és a kultúrában való tájékozódását segítő összes alkalom. A székely diák-

társak között eltöltött évek, a kolozsvári antikváriumban könyvtárosként dolgozó magyar kislányhoz fűződő vonzalom, a szomszéd kislány, Koty iránti első szerelem, a kolozsvári pályaudvarokon tett gyakori kiruccanások. A címadó írásban irodalmi rangra emelkedik a magyar nyelv szépségét több oldalról megvilágító meleg hangú emlékezés. Felsejlik a gyermekkori évekre jellemző boldog aranykor, amelynek külön értéket ad az Adyval való találkozás. Az apját kereső idegenben a már lobbanékony értelmű kisgyerek még nem a nagy magyar költőt látja, hanem egy megfáradt, nyugalomra áhító embert, akinek »rejtélyes« viselkedése — a kisgyermeknek el nem árult, az orvos apa által kezelt betegség — és az egész lényén áttetsző szomorúság különös arcélt kölcsönöz. S mikor meglátja a sevróciópőben ormóttanul kidudorodó lábat, majdnem elneveti magát. Évek múlva is csak erre a groteszk látványra emlékezik, de ez az élmény elég ahhoz, hogy a későbbiekben színesedve-tágulva, a művek ismeretében egy életre kihasson. Ady nyitó szeme a magáraeszmélést, Bartók Béla a felnőtté avató, gondolkozásra készítő szigort jelentette. Akinek szerénysége és törekenysége mögött a kikezdhetsélen emberi tartás kölcsönözi az erőt és a hitet. Akinek nemcsak szonátaestje — »amely bilincseket és sorompókat döntött« — volt vesztélyes az akkori rendszer számára, hanem a vele folytatott beszélgetés is. Nem csoda, hogy a román lapok a nagy zeneszerző gondolatait »időszerűtlennek« nyilvánítják, hiszen világosan megfogalmazódik bennük a népzene kutatást nem egyéni passzióknak, de kötelező szolgáltatnak tudó művész szabadságvágya: »A fullasztó, sötét világ ellenére kötelességünk a szépet a politika szolgálatába állítani. Természetesen politika alatt azt értem, ami igaz!« (*Felnőtté avató találkozás*)

Sbárceával szólaltak meg — az ő hídszerépét mintegy erősítve — annak a maroknyi író- és művészcsoporthoz legjobbjai — Kosztolányitól Salamon Ernőig, Karinthy Frigyesztől Hunyadi Sándorig —, amelynek tagjai tudták, hogy az egymás mellett élő nemzetiségek barátságát mindenekelőtt az ő magatartásuknak kell fémjeléznie, akik műveikkel és kisugárzásukkal előkészítették azt a légkört, amelyben az idegen adóképző antennája is felfoghatta és kikereseshette a számára legfontosabbat és a mindkét nép számára gyümölcsözőt. Sbárcea érzékenységét dicséri, hogy nem mulasztotta el a kínáló alkalmakat, és kifejlesztette magában az örök tájékozódót, a magát és népét is építő szellemet. Aki nem várt a diplomaták és hivatalos közegek ténykedéseire, hanem önmaga és a másik fél becsülésének jeleként mindig kész volt a baráti jobb nyújtására. Könyve azt a mozdulatot jelképezi, mikor a többség úgy emeli fel a melléte élő kisebbséget, hogy vele együtt ő is magasba emelkedik. Mert a karcsú hid feszességének elengedhetetlen tartozéka a másikban mindig támaszt tudó két biztos pont.

SZAKOLCZAY LAJOS

CSUKA ZOLTÁN MŰFORDÍTÁSAI

Csillagpor. Jugoszláv lírai antológia.
Magvető, Budapest, 1971.

Amikor egypár évvel ezelőtt, az újvidéki Forum kiadásában, megjelent Ács Károlynak a modern jugoszláv költészetet bemutató antológiája, a két kötetes *Napjaink éneke*, a kevésbé beavatott olvasó számára is érzékelhetővé váltak e líra tájainak arányai, hiszen a szerb, horvát, szlo-

vén és macedón költészetnek csupán *modern* korszakát ölelte föl annak az újvidéki vállalkozásnak ezei könyvdalait betöltő termése.

A *Csillagpor* — hadd állapítsuk meg már most — legjobb és leg-egységesebb válogatásával épp azt a hatalmas délszláv lírai korszakot